

Paarse kokerwormen geven onze wateren nog meer kleur

Adriaan Gmelig Meyling, Stichting ANEMOON

In 2010 werd in de Oosterschelde een nieuwe kokerworm voor de wetenschap gevonden. Deze paarse kokerworm (*Bispira polyomma*) is naar alle waarschijnlijkheid een exoot met een nog onbekende herkomst. Hoe vergaat het deze kokerworm ruim 10 jaar na haar ontdekking en heeft ze al impact op het ecosysteem?

Uiterlijk en gedrag

De paarse kokerworm heeft een kleurrijk en fraai uiterlijk, zeker als de dieren in een groepje bij elkaar staan en hun waaierkansen wijd hebben uitstaan. Die waaierkrans kan een doorsnede bereiken van circa 4 cm. Afhankelijk van de lichtinval is de kleur van de krans paarsbruin tot grijsblauw, met een kenmerkend vlekkenpatroon. De krans bevindt zich aan de kopse kant van de uit het substraat stekende koker van het wormpje en wordt gebruikt om plankton mee te vangen. De koker en de daarin aanwezige worm worden zelf slechts zo'n 20 mm lang en de worm wordt hoogstens 6 mm dik. Op elke waaierarm bevindt zich een groot aantal simpele oogjes. Die gebruiken ze goed, want bij een 'onverwachte' verandering van het licht, bijvoorbeeld door een duiklamp, 'rollen' ze de krans razendsnel op en trekken de dieren zich met krans en al ijlings terug in hun kokertjes, waarvan ze het uiteinde afsluiten. Dan zijn ze volledig aan onze ogen en aan die van roofdieren onttrokken. Hetzelfde gedrag vertonen de dieren al bij geringe trillingen.

Het onderscheid tussen de paarse kokerworm en andere leden van het geslacht *Bispira* is, zoals gebruikelijk bij wormen, een kwestie van veel anatomische details, die we hier verder buiten beschouwing laten.

Eerste waarneming

Tijdens een monsternamen bij Yerseke werd in 2010 een waaierkokerworm aangetroffen die door de onderzoekers niet meteen op naam te brengen was. Later zou blijken dat het om een onbekende soort ging, die nooit eerder was opgemerkt en zelfs nog helemaal niet door de wetenschap was beschreven. Op basis van de exemplaren bij Yerseke werd deze nieuwe soort beschreven onder de naam *Bispira polyomma* Faasse & Giangrande, 2012. 'Polyomma' betekent 'met veel ogen'. Ook kreeg de soort meteen de Nederlandse naam 'paarse kokerworm'.

Exoot

Paarse kokerwormen met uitgespreide waaierkrans zijn niet gemakkelijk over het hoofd te zien. Omdat deze soort ook niet bekend is van museumcollecties, kan met bijna 100% zekerheid worden aangenomen dat het hier **niet** gaat om een dier dat van oorsprong in de Europese kustwateren thuishoort. Het is vrijwel zeker een exoot die de Oosterschelde heeft weten te bereiken via het uitzetten van schelpdieren voor menselijke consumptie of is meegelift op een scheepsrump. De kans dat de soort de Oosterschelde heeft bereikt via lozing van aquariumdieren is waarschijnlijk niet groot. De soort is immers ook niet bekend vanuit de aquariumwereld. Daarnaast zijn er ook geen tekenen dat er andere exoten op die manier in onze zoute wateren terecht zijn gekomen.

Figuur 1. Paarse kokerworm bij de Zeelandbrug in 2017. (Foto: Marion Haarsma)

Figuur 2. Paarse kokerworm in het Grevelingenmeer bij de Ossenhoek in 2021. (Foto: Ad Aleman)

Figuur 3. Paarse kokerwormen in bont gezelschap van exotische slingerzakpijp-kolonies (*Botrylloides violaceus*) op een ponton in een haven van Neeltje Jans aan de Oosterscheldezijde in 2021. (Foto: Adriaan Gmelig Meyling)

Toename

Na de eerste vondst in 2010 bij Yerseke duurde het tot 2017 tot de paarse kokerworm ook elders in de Oosterschelde opdook. Dat was het geval aan de noordkant van de Zeelandbrug (figuur 1). Daarna werd de soort op meer plekken in de Oosterschelde waargenomen. Inmiddels zijn ook in het Grevelingenmeer op meerdere plaatsen exemplaren gevonden (figuur 2). Er is echter nog lang geen sprake van een plaag; de soort woekert niet. Buiten de Oosterschelde en het Grevelingenmeer zijn nog geen vondsten bekend. Het is goed mogelijk dat de dieren het Grevelingenmeer op natuurlijke wijze via larven in het plankton hebben bereikt, vanuit de Oosterschelde via de Noordzee. Dat maakt de kans groot dat deze soort op den duur ook de Waddenzee zal bereiken. Het blijft overigens opmerkelijk dat *Bispira polyomma* tot op heden alleen nog bekend is uit Nederland. In verreweg de meeste gevallen zien we aangevoerde exoten zich immers ook al snel elders langs de Europese kusten vestigen.

Impact

Het ligt niet in de lijn der verwachting dat de paarse kokerworm op korte termijn voor sterke ecologische of economische schade zal zorgen. Momenteel maken de dieren nog steeds in bescheiden aantallen deel uit van de levensgemeenschappen op hard substraat. Ze worden steeds vaker waargenomen op drijvende pontons in de haventjes langs de Oosterschelde. Daar leven vaak ook meerdere andere, vaak eveneens opvallend kleurrijke exoten, zoals de zeer variabel gekleurde slingerzakpijp (*Botrylloides violaceus*). Geleidelijk aan ontstaat zo een steeds bonter gezelschap dat bijna tropisch aandoet (figuur 3). Een kleurrijk effect van exoten in onze wateren.

Verder lezen

Aquatic Invasions (2012). Volume 7(4): 591–598.

<http://dx.doi.org/10.3391/ai.2012.7.4.016>

http://www.aquaticinvasions.net/2012/AI_2012_4_Faasse_Giangrande.pdf

